

SOOME-UGRILISED PUUDE NIMETUSED LÄÄNE- MERESOOE KEELTES

R. Karelson

Eesti keele ring. Juhendaja prof. P. Ariste

Muude lingvistiliste probleemide hulgas osutatakse nõukogude keeleteaduses rohkesti tähelepanu ka sõnavarale. Pidevalt ilmub uurimusi selle eri osade kohta. Need aitavad selgitada eelkõige konkreetse keele või keelerühma sõnavaralist külge, selle koostist, seisundit tema ajaloolise arengu eri etappidel, pidevat muutumist ja täienemist vastavalt muutustele seda keelt kõneleva kollektiivi elus. Siin tulevad esile ka vastavate keelte sõnavara arengutendentsid üldse, seaduspärasused nende sõnavara koosseisus ja arengus, samuti kokkupuuted ja suhted teiste keeltega. Samal ajal annavad sellised sõnavaralised uurimused väärtuslikku materjali üldkeeleteadusele, võimaldades üldistuste ja järelduste tegemist keele sõnavarast, selle koostisest ja seaduspärasustest.

Tähtis koht sõnavara uurimises kuulub sugulaskeelte sõnavara, iseäranis aga selle põhifondi käsitlemisele. Ja seda õigusega. Moodustub ju sõnavara põhifond niisugustest sõnadest, milliseid inimesed vajavad suhtlemises igal sammul, sõnadest, ilma milleta pole väljendatav lihtsaimgi mõte ja ilma milleta poleks mõeldav mingisugune suhtlemine. Oma ulatuselt on sõnavara põhifond väga laiahaardeline. Siia kuulub sõnu väga erinevatelt mõistealadelt, muuhulgas mainitagu puude nimetusi.

Puude nimetuste võrdlev uurimine pakub eelkõige väärtuslikku lingvistilist materjali. Nagu näitavad juba kõige pealiskaudsemadki tähelepanekud, pole samade puude nimetused sugulaskeeltes kaugeltki ühesugused. Veelgi enam: erinevusi on ka juba ühe keele piirides.

Puude nimetuste käsitlemine koos taimegeograafiaga lubab teha mõningaid järeldusi ka vastavaid keeli kõnelevate rahvaste varasema asumisala kohta: kus see võis olla, milline oli sealne loodus, taimestik jne. Siin tuleb siiski arvestada üht olulist momenti, nimelt seda, et taimegeograafia on väga muutuva iseloomuga, et see sõltub kliimatilistest, pinnasestruktuurilistest ja teistest faktoritest. Järelikult võisid puude areaalid mõned aasta-

sajad või -tuhanded tagasi olla hoopis erinevad. Nimetatud tõsi-
asja unustamisest või mitteküllaldasest arvestamisest on tingitud
arvukate „algkodu“-teooriate puudulikkus ja ekslikkus.

Et läänemeresoome keeltes esineb väga palju puude nimetusi
(kokku on registreeritud 115 eri nimetust), siis pole võimalik neid
kõiki siinkohal käsitleda. Sellepärast piirduakse käesolevas kirjuti-
ses ainult selle mõisteala ühe osaga, nimelt soome-ugriliste nimetus-
tega. Kirjutise eesmärgiks on eelkõige põgusa ülevaate andmine
nende nimetuste lingvistilisest küljest, nende esinemusest eri keeltes
ja päritolust, ühe sõnaga — etümoloogiast. Seetõttu jääb kõrvale
nimetuste põhjal järelduste tegemine vastavaid keeli kõnelevate
rahvaste eelajaloo kohta.

Järgnevalt vaatleme üksikasjalisemalt, millised nimetused siia
kuuluvad.

haab, *haav* 'Populus tremula', liivi *ōbāz*¹ *ōbā*, Salatsi liivi *āb*,
vadja *āpa*, soome *haapa*, isuri *hāv*, *hāvapū*, Valdai karjala *hōaba*,
vepsa *hab*. Wiklund ühendab siia ka vastavad lapi (*supe*, *suipp*
'haab') ja mari (*šopke*, *šapki*) keele *Populus tremula* nimetused.²
Samal arvamusel on Sebestyén.³ Teiselt poolt on Toivonen sellele
läänemeresoome *Populus tremula* nimetusele toonud etümoloogilisi
vasteid obi-ugri keeltest⁴ (vrd. mansi *qāp*, *qēp* 'paat, lootsik', handi
χōp, *χāp*) Ta märgib, et neis keeltes tähendasid vastavad sõnad
algul puutüve; et aga handid ja mansid valmistavad paate ühe puu
tüvest, siis on hiljem sama sõna kandunud üle vastavale veesõidukile.
Antud oletuse kasuks kõnelevad ka handi *χōp-juχ* 'paadipuu; haab',
mansi *qāp-juv* 'kuusk' (sõna-sõnalt: 'paadipuu').

Usutavam on läänemeresoome keelte vastava puunimetuse
kokkukuuluvus ülalmainitud handi-mansi sõnadega.

jalakas, *jalajas*, *jallai* 'Ulmus scabra', vadja *jalakka*, soome *jalava*,
jalaja, lüüdi karjala *jalaine*, Valdai karjala *jallakka*, lõuna-vepsa
jalām Vastavat nimetust pole märgitud liivi ja isuri keeltest. Setälä
peab seda jalakat (*Ulmus scabra*) tähendavat sõna permi perioodi
kuuluvaks⁵. Puuduvad aga etümoloogilised vasted kaugematest
sugulaskeeltest. Järelikult tuleb antud nimetuse soome-ugrilisust
pidada tinglikuks.

kadakas, *kadajas*, *kadak*, *kattai* 'Juniperus communis' liivi
gadag, *kadag*, vadja *kataga*, *kataja*, soome *kataja*, *katava*, isuri
kapaja, karjala *kadaja*, *kadai*, *kadaipū*, vepsa *kadag*, *kadagi*. Nime-

¹ Kirjutises ei anta näidissõnade puhul eraldi tähendust, kui see langeb
ühete eelneva näidissõna omaga.

² K. Wiklund, Entwurf einer uralpischen lautlehre, Suomalais-
ugrilaisen Seuran Toimituksia, X, Helsingfors, 1896, lk. 294.

³ I. Sebestyén, Fák és fás helyek régi nevei az uráli nyelvekben,
Nyelvtudományi Közlemények, LII, 4, Budapest, 1950, lk. 315—316.

⁴ Y. Toivonen, Wortgeschichtliche streifzüge, Finnisch-ugrische For-
schungen, XV, Helsingfors, 1915, lk. 71.

⁵ E. Setälä, Soome sugu rahvaste eelajalugu, Tartu, 1932, lk. 31.

tuse päritolu suhtes esineb rida lahkuminevaid arvamusi. Nii peab Thomsen seda balti laenuks¹ (vrd. leedu *kadagys*, *kadugys* 'kadakas', muinaspreisi *kadegis*, läti *kadegs*). Setälä oletab aga vastupidist — balti keeled on vastava nimetuse laenanud läänemeresoomlastelt². Tõenäoliselt on see laenamine toimunud juba läänemeresoome aluskeele perioodil. Edasi ühendab Setälä käsitletava läänemeresoome puunime järgmiste sugulaskeelte sõnadega: sürja *kašš-pōmól*, *kašš-pomel* 'kadakas', mansi *qāsip-jiv*, lapi *gaskas*, *kaškās*. Siin on taas üles kerkinud eri arvamusi. On väidetud, et antud sõnade kokkukuuluvus läänemeresoome *Juniperus communis*'e nimetusega olevat ainult näiline. Hilisemad uurimused aga, iseäranis Sebestyáni oma³ kõnelevad Setälä poolt esitatud etümoloogia kasuks.

kuslapuu, *kuslap*, *kuusman*, *kuhlapuu*, *kuhlap* 'Lonicera xylosteum' liivi *kūjastām-pū*, vadja *kūsmene*, *kūsama*, soome *kuusain*, *kuusa*, *kuusama* 'kuslapuu' ka 'paakspuu' aunuse karjala *kūzain*, *kūdžain* 'kuslapuu' Vastavat nimetust pole märgitud isuri ega vepsa keelest. Teataval määral erinevat teed on läinud selle sõna areng ka liivi keeles; pole selge, millega seletada siin j esinemust sõna sees. Toivonen peab seda läänemeresoome keelte kuslapuu nimetust soome-ugriliseks ja ühendab ta samade nimetustega mari ja udmurdi keeles (vrd. mari *kūz'-βandā*, *os-küse-βondā* 'kuslapuu' udmurdi *guzām-pu*)⁴. Samal arvamusel on ka Sebestyán⁵; *kuslapuu* on soome-ugriline *Lonicera xylosteum*'i nimetus.

kuusk, *kuusepuu* 'Picea excelsa' liivi *kūzā(z)*, vadja *kūsi*, soome *kuusi*, isuri *kūsi*, *kūsipū*, vepsa *kuz'* Vastav kuuse (*Picea excelsa*) nimetus puudub ainult karjala keeles, kus aga selle asemel on tuntud sõna *näre* 'kuusk' Oma päritolult on *kuusk* väga vana soome-ugriline nimetus, mis esines juba soome-ugri aluskeeles, tõenäoliselt ka nn. uraali aluskeeles. Tänapäeval tuntakse vastavat kuuske märkivat sõna kõikides kaugemates sugulaskeeltes⁶, välja arvatud ungari (vrd. norra-lapi *guossa* 'kuusk', ersa-mordva *kuz*, mari *koz*, *kož*, udmurdi *kiz*, sürja *koz*, *kež*, mansi *qout*, *qait*, handi *χut*) Sama nimetus esineb ka mitmes samojeedi keeles. Selle alusel on oletatud, et soome-ugrilaste ja samojeedide esivanemad pidid kunagi elama

¹ J. Kalima, Itämerensuomalaisten kielten balttilaist lainasanat, Helsinki, 1936, lk. 112.

² E. Setälä, Beiträge zur finnisch-ugrischen wortkunde, Finnisch-ugrische Forschungen, IX, Helsingfors-Leipzig, 1909, lk. 128.

³ I. Sebestyán, Zur Frage des alten Wohngebietes der uralischen Völker, Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, I, Budapest, 1952, lk. 318.

⁴ Y. Toivonen, Zur geschichte der finnisch-ugrischen inlautenden affrierten, Finnisch-ugrische Forschungen, XIX, Helsingfors, 1928, lk. 203.

⁵ I. Sebestyán, Fák és fás helyek régi nevei az uráli nyelvekben, Nyelvtudományi Közlemények, LII, 4, Budapest, 1950, lk. 330.

⁶ I. Sebestyán, Zur Frage des alten Wohngebietes der uralischen Völker, Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, I, Budapest, 1952, lk. 315—316.

koos niisugusel alal, kus kasvas kuusk. Sebestyén arvab ühtlasi, et nn. soome-ugri algkodu tulevat otsida kusagilt Põhja-Vene tihedatest kuusemetsadest.¹ Selline teooria on ühekülgne; algkodu määramisel tuleb arvestada ka paljusid teisi faktoreid.

kõiv, *kõib*, *kõo* 'Betula alba; kask', liivi *keiuv*, *keuvaz*, *kiù(v)* 'kask', vadja *koivu*, soome *koivu*, isuri *koivu*, Valdai karjala *koivu*, vepsa *koiv*. Betula alba see nimetus on eesti keeles tuntud peamiselt lõunamurretes. Mõned kohanimed (näit. *Kõo*) eeldavad aga nimetuse varasemat esinemist ka põhjämurretes. Seda tõendab samuti samatähenduslike *kahtši* ja *koivu* paralleelne esinemus vadja keeles. Etümololoogiliselt sama Betula-nimetus esineb kaugemates sugulaskeeltes² (vrd. ersa-mordva *ki-lej* 'kask', mokša-mordva *ke-lu*, mari *kue*, sürja *kydz'* *ki'd'z'*, udmurdi *kis'-pu*, mansi *qël*, *qäl*). Setälä ühendab nendega ka lapi *koajëvu*, *koaiivü* 'kasekoor' ja samojeedi *hõ*, *kua*, *küe*, *kä*, *kuju* 'kask' sõnad³. Selline kokkukuuluvus on usutav. Seega on kõne all olev läänemeresoome Betula-nimetus väga vana ja ulatub tagasi kuni nn. uraali aluskeele perioodi. Järelikult pidi siis kask olema üks neid puid, mis esines soome-ugrilaste ja samojeedide esivanemate muistsel ühisel asumisalal. Viimane järeldus on omakorda üks neist paljudest faktoritest, mida tuleb arvestada uraali ja soome-ugri algkodu küsimuse lahendamisel.

lepp 'Alnus glutinosa; Alnus incana', liivi *leppä* 'lepp' vadja *leppä*, *leppäpü*, soome *leppä*, isuri *leppä*, *leppäpü*, karjala *leppä*, *leppü*, *lep*, vepsa *lep*. Peale läänemeresoome keelte on sama nimetus tuntud veel ka lapis ja mordvas⁴ (vrd. lapi *læibbe*, *leipe*, *liahp* 'lepp', mordva *lep'e*). Järelikult on ta oma päritolult soome-ugriline.

lõhmus, *lõhme*, *lõmmus*, *lõmusk* 'noor pärn' soome *lehmus*, *lesmus* 'pärn, lõhmus (Tilia ulmifolia)' Kas ka eesti *lõmm* eelmistega kokku kuulub, pole selge. Üldse esineb antud Tilia-nimetus läänemeresoome keelte rühmas tänapäeval ainult eesti ja soome keeles. Võib aga oletada, et varem ulatus see ka üle eesti keelepiiri Salatsi liivi alale, nagu osutab ehk kohanimi *Lemsalu* (< *lehmussalo* või *lemussalo*) Läti NSV-s. Nimetuse päritolu on pikemalt uurinud Toivonen⁵. Tema arvates on siinne sõnalõpuline -s (genitiivis -kse-) tegelikult seesama sufiks, mis esineb näiteks soome sõnades *aidas* 'materjal aia jaoks' *tervas* 'tõrvane puu' jne. „Tüvisõnaks”

¹ I. Sebestyén, Zur Frage des alten Wohngebietes der uralischen Völker, Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, I, Budapest, 1952, lk. 277.

² I. Sebestyén, Fák és fás helyek régi nevei az uráli nyelvekben, Nyelvtudományi Közlemények, LII, 3, Budapest, 1950, lk. 252.

³ E. Setälä, Zur Frage nach der verwandschaft der finnisch-ugrischen und samojedischen sprachen, Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja, XXX, 5, Helsinki, 1913, lk. 42.

⁴ I. Sebestyén, Fák és fás helyek régi nevei az uráli nyelvekben, Nyelvtudományi Közlemények, LII, 4, Budapest, 1950, lk. 320.

⁵ Y. Toivonen, Wortgeschichtliche streifzüge, Finnisch-ugrische Forschungen, XV, Helsingfors, 1915, lk. 66.

oleks sellisel juhul *lehmu-* või *lõhmu-*, mis algselt tähendas niint; *lõhmus-*sõna ise aga oleks algselt märkinud midagi niine saamiseks vajalikku, materjali niine tarvis, s. t. „niinepuud” Selline võimalus on usutav, sest kõne all olev *s-*sufiks oli ühtlasi translatiivi tunnuseks ja väljendas millegagi koosolemist või varustatust. Toivonen läheb aga veelgi edasi ja ühendab vaadeldava läänemeresoome Tilia-nimetuse mari sõnadega *lamφšte* ‘maharaiutud ja kooritav noor pärnatüvi’, *nφmφšte* ‘pärnakoor’ Selline ühendamine olevat võimalik, kui oletada, et eesti-soome *lehmu-* on arenenud järgmisel teel: *lehmu-* < *lēmuh* < *lēmuš*. Edasi püstitab Toivonen oletuse, et eelmistega kuuluvat kokku ka mordva *levš*, *levaš* ‘pärnakoor’, milles *v* vastaks läänemeresoome *m-*le (vrd. mordva *lov* ‘lumi’ ja soome *lumi*). Toivose *lõhmus-*sõna etümoloogia on usutav.

soome *maakko* ‘üks libedaleheline kaseliik’ Teistes sugulaskeeltes vastav nimetus puudub. Sebestyén ühendab selle samojeedi *mugo*, *mukku*, *müke* ‘toomingas’ sõnadega.¹ Et aga viimaste tähendus on oluliselt erinev, siis on selline etümoloogia äärmiselt kahtlane.

niinepuu ‘pärn (Tilia cordata); puu, mis annab niint’, liivi *nīn’-pā* ‘puu, mis annab niint’, *nīn’* ‘pärnakoor’, vadja *nīni* ‘pärn’, *nīnipā*, soome *niini* ‘pärn; niin’ *niinepuu* ‘pärn’ isuri *nīnepā*, lüüdi karjala *n’in’* ‘niin, pärnakoor’, Valdai karjala *nīn’i*, *nīn’ipā* ‘pärn’ vepsa *nin’* ‘pärn; pärnakoor’ Eelnevast selgub, et läänemeresoome rühmas võivad mõnes keeles pärna märkida nii *niin* kui ka *niinepuu*; viimane on ainult palju sagedasem. Sellise nähtuse põhjuseks on vahest asjaolu, et kunagi varem võis sõna *niin* tõenäoliselt esineda 2 tähenduses — nii ‘niin’ kui ka ‘puu, millelt niint saadakse’ Hiljem hakkas toimuma tähenduse diferentseerumine — puu, mis andis niint, omandas *niinepuu*, selle koor aga *niine* nimetuse. Eri läänemeresoome keeltes pole aga selline vahetegemine seni veel täielikult välja kujunenud. Ühtlasi on hakatud *niinepuu* all mõistma peamiselt ainult pärna, sest et viimane osutus kõige tavalisemaks niint andvaks puuks.

Sama pärnanimetust kohtame ka volga ja permi rühma keeltes² (vrd. mari *ni*, *nī* ‘pärn; niin’, sūrja *n’in* ‘niin; noor pärn’ udmurdi *n’in* ‘pärn; pärnakoor’ *ninpu* ‘pärn’). Vahel on sellele püütud leida vasteid ka lapi ja mansi keelest³ Need vasted pole aga ilmselt paikapidavad. Seepärast on õigem nõustuda Toivoneniga, kes peab *niint* ja *niinepuud* permi aluskeelest mitte kaugemale ulatuvateks soome-ugrilisteks nimetusteks⁴

¹ I. Sebestyén, Fák és fás helyek régi nevei az uráli nyelvekben, Nyelvtudományi Közlemények, LII, 4, Budapest, 1950, lk. 316.

² Sealsamas, lk. 322—323.

³ Sealsamas, lk. 323.

⁴ Y. Toivonen, Suomalais-ugrilaisesta alkukodista, Virittäjä, Helsinki, 1953, I, lk. 33.

Soome *näre* 'kuusevõsu, noor kuusk', vadja *näre* 'noor kuusk' karjala *n'äre, nã'i* 'kuusk' Kas selle nimetuse varasem levikuala läänemeresoome keeltes on olnud laialdasem, pole kindel. Vaivarast registreeritud *närestikko* 'noor kuusemets, padrik' võib olla ka soome keele, tõenäoliselt ingeri murde mõju (vrd. soome *näreikkö* 'noor kuusemets', ingeri *näresikkö*). Kaugematest sugulaskeeltest toob Setälä sõnale *näre* järgmised vasted¹: sūrja-udmurdi *n'er, n'or* 'kask',

mansi *n'ir*, handi *n'erem* 'vits, vibalik' ungari *nyír* 'kask' Siia lisab ta veel ka samojeedi sõnad *n'ero, n'eru* 'vits, vitsapuu; punane paju', *n'erka* 'paju' *narga* jt. Setälä ise peab mõnikord sellist *näre*-sõna etümoloogiat küsitavaks. Arvestades aga kõikide siin esitatud puude nimetuste häälikulist sarnasust soome keele *näre*-sõnaga, tuleb neid siiski pidada kokkukuuluvaks. Sellise arvamuse kasuks kõnelevad ka järgmised näited väljasurnud motorsamojeedi murdest²: *narge* 'kuusk', *nuro* 'kuusemets'

paju 'Salix', liivi *pa'i* (< *paju*), vadja *paju, paju-pū*, soome *paju* 'Salix; pajuviits', isuri *paju* 'Salix', *pajuraiva* 'mahavarisenud paju', karjala *paju* 'Salix', vepsa *paju* 'pajukoor' lõuna-vepsa 'Salix' Nimetusel esineb etümoloogilisi vasteid kaugemates sugulaskeeltes³ Nõnda kuuluvad siia lapi *pajj* 'Salix' sūrja ja udmurdi *bad'-pu* (sūrja-udmurdi *d' < i*). Etümoloogiliselt sama sõna toob Setälä ka samojeedi keeltest, nagu *pieu* 'pajukoor' *py, pē* 'puukoor' ja neenetsi *paju, paiju* 'must paju'⁴. Tema arvates on ainult neenetsis see Salix-nimetus hilisem laen karjala keelest.

pedak, pedakas, pedajas, pettai, pedai, pädajas, pädakas 'Pinus silvestris' liivi *piedào*, Salatsi liivi *pädag*, vadja *petäjä*, soome *petäjä* 'mänd, männikoor' isuri *p'edaja, p'edäjä* 'mänd' karjala *pedäjä, pedäj*, vepsa *p'edei*, keskvepsa *pedäm* 'suur mänd' Eesti keeles on nimetus tuntud peamiselt lõunamurrete alal. Võimalik aga, et see varemalt esines ka murrete põhjarühmas. Sellisele oletusele viitab sõna esinemine põhja-eesti rannamurde alal ja mõned Põhja-Eesti kohanimed, nagu *Pedäspä* küla Kuusalus jne. Oma päritolult on see läänemeresoome keelte mändi märkiv sõna vana soome-ugri line nimetus, millel leiame vasteid kõigis soome-ugri keeltes⁵, välja

¹ E. Setälä, Zur Frage nach der verwandschaft der finnisch-ugrischen und samojedischen sprachen, Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja, XXX, 5, Helsinki, 1913, lk. 42—43.

² E. Setälä, Über art, umfang und alter des stufenwechsels, Finnisch-ugrische Forschungen, XII, 3, Helsingfors-Leipzig, 1912, lk. 107.

³ E. Setälä, Zur Frage nach der verwandschaft der finnisch-ugrischen und samojedischen sprachen, Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja, XXX, 5, Helsinki, 1913, lk. 42.

⁴ E. Setälä, Über art, umfang und alter des stufenwechsels, Finnisch-ugrische Forschungen, XII, 3, Helsingfors-Leipzig, 1912, lk. 37.

⁵ I. Sebestyén, Zur Frage des alten Wohngebietes der uralischen Völker, Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, I, Budapest, 1952, lk. 316.

arvatud obi-ugri keeled (vrd. norra-lapi *bæcce* 'Pinus silvestris', mordva *p'itše*, mari *pṅ-ndžə* 'mänd; salu, kungas mändidega', sūrja *požem, požum* 'mänd', udmurdi *pužim, pužem* 'mänd, kuusk'). Eri arvamus on kutsunud esile ungari *fenyű, fenyő* 'kuusk, mänd' Nii ühendab Szinnyei selle ungari keele puunimetuse mari sõnaga *pin'* 'seemnemänd', Toivonen aga läänemeresoome *pedak*-sõnaga.¹ Viimane võimalus on usutatavam.

Vadja *pihku* 'Pinus silvestris; mänd', lõuna-vepsa *pihk* 'mänd' Teistes läänemeresoome keeltes vastav männi nimetus puudub; küll aga esineb neis sama sõna mingi kleepuva aine, peamiselt vaigu tähenduses (vrd. eesti *pihk* 'kleepuv vedelik, kleepaine', soome *pihka* 'vaik, kummi', isuri *pihk* 'männivaik' karjala *pihka, pihku, pihk* 'vaik, kummi'). Hoopis erinev tähendus on sõnal aga vepsa keeles — Vinnitsa rajoonis *p'ihk* 'tihnik' Sellist etümoloogiliselt sama sõna tähendusliku külje varieerumist võib seletada vahest Toivoneni teooria abil järgnevalt: 'vaik' → 'vaigune puu; mänd' → 'männimets, suur, tihe mets'.²

Ühtlasi ühendab Toivonen selle läänemeresoome keelte männi nimetuse handi tegusõnadega *piylitü* 'paadi lõhesid vaiguga kinni toppida' ja *piyni'ta-* 'paati paigata', milledes primaarseks tähendusleks olekski just vaigu abil parandamine. Vastavad läänemeresoome ja handi sõnad on peale tähendusliku sarnasuse ka häälikuliselt ühtekuuluvad, sest soome keele *pihka* < *piška*. š-lisest vormist on Toivoneni arvates metateesi teel kujunenud ka ülalmainitud handi sõnad. Seega oleks käsitletav vadja ja vepsa keelte männi nimetus oma päritolult soome-ugriline, kuid puu nimetusena tuntud ainult läänemeresoome rühma keeltes.

pihlakas, pihelgas, pihel, pihlap, pihl, pihlak, pihlik 'Sorbus aucuparia' liivi *p'īlāg*, Salatsi liivi *pīlag*, vadja *pihлага, pihlaja* 'pihlakas; pihlakamari' soome *pihlaja, pihlava, pihlapuu, pihlajainen, pihlas, pihluo, pihilaja, pihijala* 'Sorbus aucuparia' karjala *pihlaja, pihlu*, vepsa *pihl*, lõuna-vepsa *pühlām*. Nimetus on läänemeresoome keelerühmast laenatud ka läti keelde (vrd. *pīlāgs, pīlādzis* 'pihlakas'). Oma päritolult on see läänemeresoome keelte pihlakat märkiv sõna soome-ugriline. Viimast tõendavad kaugemad sugulaskeeled³ (vrd. ersa-mordva *p'iz'ol* 'pihlakamari; pihlakas' mari *pizle, pizi-lmə*, sūrja *pelis', pelid'z'* 'pihlakamari', udmurdi *pales', paled'z'* 'pihlakamari; pihlakas' *palez'-pu* 'pihlakas', mansi *pitsār, pāšer* 'pihlakamari' handi *pəv'ār, pāzar'* ungari *fagyal* 'Ligustrum vulgare'). Kahelda-

¹ Y. Toivonen, Zur geschichte der finnisch-ugrischen inlautenden affrikaten, Finnisch-ugrische Forschungen, XIX, Helsingfors, 1928, lk. 112.

² Y. Toivonen, Wortgeschichtliche streifzüge, Finnisch-ugrische Forschungen, XXI, Helsinki, 1933, lk. 111—112.

³ Y. Toivonen, Zur geschichte der finnisch-ugrischen inlautenden affrikaten, Finnisch-ugrische Forschungen, XIX, Helsingfors, 1928, lk. 201—202.

vaks on peetud ainult sūrja ja udmurdi vastavate pihlakat või selle marju tähendavate sõnade siia kuuluvust. Nii peab Wichmann neid koguni tšuvaši laenudeks (< tšuvaši *pilēš* 'pihlakamari')¹. Hilisemad uurijad aga (Toivonen, Sebestyén, Lõtkin) asuvad nende sõnade soome-ugrilisuse seisukohal. Nõnda väidab prof. Lõtkin oma permi keelte sõnavara käsitlevas uurimuses, et see pihlaka nimetus on just üks neid permi keelte juursõnu, mis on pärit soome-ugri aluskeelest.² Ungari *fagyal* tähendus 'Ligustrum vulgare' on sekundaarne; see tekkis tõenäoliselt pärast ungarlaste asumist lõunapoolsematele, s. o. stepialadele, kus pihlakat üldse ei kasva.

pähkclipuu, pähkepuu, pähespuu 'Corylus avellana' liivi *pē'gät-pū* (< pähki-), vadja *pähtšēnpū*, soome *pähkinäpuu, pähkänpuu, pähkäpuu, päkynäpuu*, isuri *pähkinäpū*. Nimetus puudub karjala ja vepsa keeles, sest nende keelte levikualal esineb *Corylus avellana* vaid harukordadel. Sama nimetust kohtame aga veel soome-ugri keelte volga ja permi rühmas³ (vrd. mordva *p'ešt'e, p'eštše* 'pähkel' *p'ešks* 'sarapuupõosas', mari *pükš, pükys* 'pähkel' *püksérme, püş-kérme, pirkém* 'sarapuupõosas' udmurdi *paš-pu* 'sarapuu'). Kokkukuuluvus läänemeresoome vastava sarapuud märkiva sõnaga on ilmne, sest et läänemeresoome keelte *h* < *š*; soome *ä*-le vastab aga udmurdi *u*. Seega on pähkclipuu soome-ugriline nimetus. Hajdú arvates pidi *Corylus avellana* tuntud olema juba soome-ugri ühtsuse perioodil.⁴ Vastavad nimetused aga puuduvad ugri keeltes; nii jääb Hajdú viimane oletus siiski hüpoteetiliseks.

Lõuna-eesti **pähn** (gen. *pähnä*) 'Tilia parvifolia; vana pärn' Wiedemannil ka 'jalakas' Teistes läänemeresoome keeltes vastav nimetus puudub, esineb aga soome-ugri keelte volga rühmas⁵ (vrd. ersa-mordva *p'ekše*, mokša-mordva *p'ešē* 'pärn', mari *piste, pište, pista*). Äimä ühendab siia veel ka udmurdi *berīž, berīž-pu* 'pärn' ning üldeesilise nimetuse *pärn*.⁶ Selline kokkukuuluvus pole usutatav. Samuti on ebausutatav ka Kettuneni teooria, mille järgi lõuna-eesti murde *pähn* olevat laenatud põhja-eesti murde *pärn*-nimetusest, kusjuures *r* > *h* tulevat vaadelda mingi laenamisel tekkinud „komistusena”⁷ Oma häälikulise arengu seisukohalt on *pähn* ja

¹ Y. Wichmann, Die tschuwassischen lehnwörter in den permischen sprachen, Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia, XXI, Helsingfors, 1903, lk. 91.

² В. Лыткин, Из истории словарного состава пермских языков, Вопросы Языкознания, пр. 5, Москва, 1953, lk. 56.

³ Fr. Äimä, Astevaihtelututkimia, Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia, XLV, Helsinki, 1919, lk. 57—58.

⁴ П. Хайду, К этногенезу венгерского народа, Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, II, Budapest, 1952, lk. 265.

⁵ Fr. Äimä, Astevaihtelututkimia, Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia, XLV, Helsinki, 1919, lk. 61.

⁶ Sealsamas, lk. 61.

⁷ L. Kettunen, Esimene väitekiri eesti keele alalt Tartu ülikoolis, Eesti Keel, Tartu, 1924, lk. 123.

pärn kaks täiesti iseseisvat Tilia-nimetust. Nendest *pärn* osutub olemasolevate andmete kohaselt läänemeresoomeliseks, *pähn* aga soome-ugriliseks.

raid (gen. *raia*) 'remmelgas; ka teised pajuliigid', vadja *raita* 'paju', soome *raita* 'Salix caprea; Salix pentandra; paju', *rutimoraita* 'vana, võimas paju', *raita-paju* 'paju; Salix caprea' isuri *raida*, *paju-raida* 'mahalangenud paju' karjala *raida* 'paju', vepsa *raid*. Vastavat sõna pole läänemeresoome keelte rühmas märgitud ainult liivi keelest. Oma päritolult on nimetus ebaselge. Kalima peab seda kahtlemisi balti laenuks (vrd. läti *priede* 'mänd', *priedule*)¹

Et aga läänemeresoome ja läti keele vastavate nimetuste häälikuline ja tähenduslik külg on väga erinevad, siis ei saa sellise laenamise võimalust pidada usutavaks. Tõenäolisem on Sebestyáni *raid*-sõna etümoloogia.² Selle järgi on kõne all olev läänemeresoome Salix-nimetus soome-ugriline, tal leiduvat vasteid lapi keeltes (vrd. lapi *ratna* 'kuiv puurisu, nagu pajuoksad' *ratna*- 'kuivanud palmipaju' *rodne* 'väike oks või raag, mis on maha langenud') Siia kuulub ka lapi puunimetus *raida* 'Salix caprea', mis on Sebestyáni arvates juba soome laensõna. Teiselt poolt pole võimatu ka läänemeresoome Salix-nimetuse *raid* laenamine vene keelest (vrd. pihkva ja kaluuga murrete *бредина*³ 'paju'). Viimast eeldaks ka läänemeresoome keelte vastava nimetuse tähenduslik külg. Seega pole lõplikult selge, kas *raid* on vana soome-ugriline sõna või on see laenatud vene keelest.

remmelgas, *remmel*, *rämblik*, *rämmel*, *rämme-paju* 'Salix fragilis; ka teised pajuliigid' liivi *rëmgāz* 'Salix caprea; Salix repens' soome *remmel*, *rämmäle*, *raidanrämmäle* 'sammaldunud puu' Teistest läänemeresoome keeltest pole vastavat nimetust märgitud. Kaugematest sugulaskeeltest ühendab aga Sebestyén siia handi *rëmp-jūχ*, *rëm-jūχ* 'haab, pappel' (sõnasõnalt 'koorepuu'; vrd. handi keele konda murde *rëmp* 'paplikoor')⁴ Häälikulisest küljest on selline ühtekuuluvus võimalik; samuti on see mõeldav ka tähenduslikult, kui oletada, et *rëm*- ~ *rëmp*- algselt tähendasid mingiks otstarbeks kasutatavat puukoort. Märgitagu, et põhjarajoonides kasutatakse parkinaena just teatud pajuliikide koort. On täiesti loogiline, et selle tõttu võis endine puukoort tähendav sõna kanduda üle vastavale pajuliigile.

saar (< *särni*), *saarepuu* 'Fraxinus excelsior', liivi *särna*, Salatsi liivi *sarn*, vadja *särn(i)*, soome *saarni*, *saarni-puu*, isuri

¹ J. Kalima, Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat, Helsinki, 1936, lk. 150.

² I. Sebestyén, Fák és fás helyek régi nevei az uráli nyelvekben, Nyelvtudományi Közlemények, LII, 4, Budapest, 1950, lk. 313.

³ Вл. Даль, Толковый словарь живого великорусского языка, том I, С.-Петербург — Москва, 1912, lk. 309.

⁴ I. Sebestyén, Fák és fás helyek régi nevei az uráli nyelvekben, Nyelvtudományi Közlemények, LII, 4, Budapest, 1950, lk. 309.

sarepü. Nimetus puudub karjala ja vepsa keeles, sest et nende keelte levikuala jääb üldiselt *Fraxinus excelsior*'i areaalist välja-pole. Häälikuliselt kuuluvad eelmistega ühte mari *šartne*, *šern'a*, *šertn'e* 'paju', *šertn'e-pu*, *šarange*, *šerenge*.¹ Vahe on ainult tähenduses. See aga ei takista veel läänemeresoome ja mari vastavate puude nimetuste kokkukuuluvust; sugulaskeeltes võib siin tähendus teatud piirides varieeruda. Vahel on mõned autorid püüdnud oletamisi liita siia ka soome *sarapuu* '*Corylus avellana*' ja mari *šerb'a* '*Fraxinus excelsior*'² Selline kokkukuuluvus pole siiski usutav.

Soome *salava* '*Salix fragilis*; *Salix caprea*' H. Sköldi arvates sobib soome sõna *salava* suurepäraselt kokku muinasülemsaksa *salaha* sõnaga ja oleks niisiis germaani laen.³ Sellise laenamisteooriaga ei saa nõustuda, sest käsitletaval *Salix*-nimetusel on etümoloogilisi vasteid kaugemates sugulaskeeltes. Sellisteks on Setälä järgi ersa-mordva *selei* 'jalakas', mokša-mordva *säli*, mari *šol*, *šolo*, ungari *szil*.⁴

sarapuu, *sarap*, *sarapas*, *sarakas* '*Corylus avellana*', liivi *tarab*, Salatsi liivi *tärab*, soome *sara*, *sarapuu* '*Corylus avellana*; *Fraxinus excelsior*' Seega võib nimetusel soome keeles esineda kaks tähendust — 'sarapuu' ja 'saar' (vrd. ka Lönrot — soome *saravikko*, *saraikko*, *saravisto* 'saare- või sarapuumets'). Teistes läänemeresoome keeltes vastav nimetus puudub. Etümoloogilisi vasteid leiame aga soome-ugri keelte volga ja permi rühmast,⁵ nagu ersa-mordva *s'irt'e*, *s'irk'ä* 'saar' mokša-mordva *sireks*, mari *šerba*, *šörpä* (mari -ba, -pä = ungari *fá* 'puu'), sürja *s'ir*, *s'ir-pu* 'jalakas' udmurdi *šir-pu*.

Soome *suoko*, *suokko* 'üks kaseliik' ka *suokj*. Sõna puudub teistes läänemeresoome keeltes. Setälä ühendab selle aga lapi *soakke* 'kask', *soagaš* 'väike kask' ja handi *Betula*-nimetusega *jähél* 'kask'⁶ Samal seisukohal on ka Sebestyén, lisades eelmistele küsimärgiga veel ka sürja *skala* (< *säka-la*) 'kasekoor'⁷ Selles etümoloogias on usutav soome *suoko* ühtekuuluvus vastavate lapi keeles kaske märkivate sõnadega; sürja ja handi vastete kohta seda aga ei saa öelda.

tamm, *tammepuu* '*Quercus robur*' liivi *täm* (< *tammi*), vadja *tammi*, *tammipü*, soome *tammi*, isuri *tammi*, karjala *tammi*. Nimetus

¹ I. Sebestyén, Fák és fás helyek régi nevei az uráli nyelvekben, Nyelvtudományi Közlemények, LII, 4, Budapest, 1950, lk. 309—310.

² E. Setälä, Zur finnisch-ugrischen lautlehre, Finnisch-ugrische Forschungen, II, Helsingfors-Leipzig, 1902, lk. 267.

³ H. Sköld, Indo-uralisch, Finnisch-ugrische Forschungen, XVIII, Helsingfors, 1927, lk. 221.

⁴ E. Setälä, Zur finnisch-ugrischen lautlehre, Finnisch-ugrische Forschungen, II, Helsingfors-Leipzig, 1902, lk. 267.

⁵ I. Sebestyén, Zur Frage des alten Wohngebietes der uralischen Völker, Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, I, Budapest, 1952, lk. 334—335.

⁶ I. Sebestyén, Fák és fás helyek régi nevei az uráli nyelvekben, Nyelvtudományi Közlemények, LII, 3, Budapest, 1950, lk. 258.

⁷ Sealsamas, lk. 258.

puudub vepsa keeles, sest viimane asub juba väljaspool tamme areali. Kindlad vasted läänemeresoome *Quercus*-nimetusele esinevad soome-ugri keelte volga rühmas¹ (vrd. ersa-mordva *tumo* 'tamm', mokša-mordva *tuma*, mari *tum*, *tumo*). Peale selle toob Sebestyén *tamm*-nimetusele vasteid veel samojeedi keeltest² (vrd. *tuimua*, *tõu*, *tüu* 'lehtmänd, Larix'). Tõenäoliselt on siin tegemist aga juhusliku häälikulise lähedusega, sest samojeedi vastete tähendus on liiga erinev. Nii on vahest enam põhjust pidada seda läänemeresoome keelte *Quercus*-nimetust volga aluskeelest mitte kaugemale ulatuvaiks soome-ugriliseks nimetuseks.

toomingas, *toomikas*, *toom*, *toompuu*, *toomik*, *tumingas*, *tomingas*, *tohmik* 'Prunus padus' liivi *tüom'kki*, *tüoimkki*, *tüon'kki* (< *tüom'kki*), Salatsi liivi *tüömki* 'Prunus padus; kirss', vadja *tõmi*, *tõmipü*, *tõmikas*, *tõmut* 'Prunus padus' soome *tuomi*, *tuomikka*, *tuomipuu*, isuri *tõmi*, *tõmipü*, karjala *tuomi*, *tuompü*, vepsa *tom'* Peale läänemeresoome keelte kohtame sama nimetust kõikides kaugemates sugulaskeeltes,³ välja arvatud ungari (vrd. lapi *duobma*, *duodnja*, *juom* 'Prunus padus', ersa-mordva *l'om*, mokša-mordva *lajm'ě*, mari *lombâ*, sürja *l'em*, udmurdi *l'em*, mansi *l'am*, handi *ju'm*, *lo'm*). Kõikidel juhtudel läheb antud nimetuse puhul sõnaalguline konsonant tagasi omaaegsele *ð'*-häälikule (ka läänemeresoome *t*). Seega on kõikide nende eri keelte toominga nimetuste ühtekuuluvus ilmne. Usutav on ka sama sõna esinemus samojeedi keeltes⁴ (vrd. *tšõm*, *teu*, *lem* 'Prunus padus').

Liivi *umär'-pü*, *umär's-pü* 'õunapuu (Pirus malus)' Teistes läänemeresoome keeltes vastav nimetus puudub, esineb aga mordvas ja udmurdis⁵ (vrd. ersa-mordva *umär'* 'õun; mari' *umarina* 'õunapuu' *umar'ks*, udmurdi *umo-pu*). Seega on ta soome-ugriline. Nimetuse päritolu suhtes on olnud eri arvamusi⁶; nii seob Kannisto liivi *umär'* 'õun' eesti *ümmargune*-sõnaga, Paasonen omakorda liivi ja mordva *umär'* 'õun' soome sõnaga *marja* 'mari' Mõlemad etümolooiad on aga tehtud juhusliku häälikulise sarnasuse ja tähistatavate asjade teatava välisanalooia alusel ega pea seega paika.

Eeltoodud liivi, mordva ja udmurdi Pirus malus'e nimetusega liidab Sebestyén ka soome *omenapuu* 'õunapuu' ja eesti *õunapuu*.⁷

¹ Y. Toivonen, Suomalais-ugrilaisesta alkukodista, Virittäjä, Helsinki, 1953, I, lk. 33.

² I. Sebestyén, Zur Frage des alten Wohngebietes der uralischen Völker, Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, I, Budapest, 1952, lk. 324.

³ I. Sebestyén, Fák és fás helyek régi nevei az uráli nyelvekben, Nyelvtudományi Közlemények, LII, 4, Budapest, 1950, lk. 317—318.

⁴ I. Sebestyén, Zur Frage des alten Wohngebietes der uralischen Völker, Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, I, Budapest, 1952, lk. 321.

⁵ Sealsamas, lk. 335.

⁶ L. Kettunen, Livisches wörterbuch mit grammatischer einleitung, Helsinki, 1938, lk. 451, II.

⁷ I. Sebestyén, Zur Frage des alten Wohngebietes der uralischen Völker, Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, I, Budapest, 1952, lk. 335.

Viimased on küll samatähenduslikud, kuid häälikuliselt oluliselt erinevad; sellepärast on palju loomulikum ja otstarbekam neid käsitleda iseseisvate läänemeresoomeliste õunapuu (*Pirus malus*) nimetustena.

vaher, *vahter* 'Acer platanoides', liivi *võ'dār*, vadja *vāhtera*, soome *vaahtera*, *vahtera*, *vaahdu*, *vaahterias*, *vuahter*, *vuahtuja*, isuri *vāhtra*, *vāhtrapū*, lõuna-vepsa *vahtar*. Vastav nimetus puudub päriskarjalas, sest siia ei ulatu vahtra (*Acer platanoides*) areaal; Valdai karjalas on tarvitusel vene laensõna *klōna* 'vaher'. Nimetuse soome-ugrilisust tõendab nende keelte volga rühm¹ (vrd. ersa-mordva *ukštor*, mokša-mordva *uštār* 'vaher', mari *paštar*).

õispuu, *lodjaõispuu*, *koerõispuu* 'Viburnum opulus'; *Sambucus nigra*', soome *heisipuu*, *höysipuu* 'Viburnum opulus'; *Sambucus nigra*'; kohati ka: 'kuslapuu; paakspuu', *saksanheisi* 'leedripuu (*Sambucus*)', aunuse karjala *höödöi* (< *heüte*-) 'õispuu'. Muudest läänemeresoome keeltest pole vastavat nimetust märgitud. Kaugematest sugulaskeeltest ühendatakse siia aga ersa-mordva *tšavdire* 'õispuu', mokša-mordva *čivgiks*, sūrja *žo*, *žol*, *žol-pu*, *žo-pu* 'lodjapuu' ja udmurdi *šu-pu* 'Viburnum opulus'.² On aga ka teistsuguseid arvamusi. Nii on Setälä järgi soome *heisipuu* vana germaanipoolne laen ja lähtub arvatavasti muinasrootsi *hēster* 'lehtpuuvõsa, mets' sõnast.³ Selline laenamine pole siiski usutav. Käsitletav läänemeresoome puunimetus on soome-ugriline ja lähtub sõnast *õis* (puul on ilusad valged õied).

*

Üldse esineb läänemeresoome keeltes 28 soome-ugrilist puude nimetust. Kui vaadelda nende etümoloogilisi vasteid kaugemates sugulaskeeltes, ilmneb väga kirju pilt. On nimetusi, millel esineb vasteid kõigis soome-ugri keeltes, teistel aga ainult mõnes keelerühmas või koguni üksikus keeles. Lähtudes oletusest, et soome-ugri ja samojeedi rahvaste esivanemad elasid kunagi koos ühisel maa-alal ja kõnelesid ühist keelt, nn. uurali aluskeelt, siis on meil põhjust tänapäeval otsida ühisjooni soome-ugri ja samojeedi keelte sõnavarast. Läänemeresoome keelte puude nimetustest võiksid siin kõne alla tulla *kuusk*, *kõiv*, *paju*, *toomingas*, soome *näre* ja vahest ka (?) *maakko*. Järelikult on need ühtlasi meie vanimaid puude nimetusi üldse.

Obi-ugri keeltes on etümoloogilisi vasteid järgmistel läänemeresoome puunimetustel: *haab*, *kadakas*, *kuusk*, *kõiv*, *pihlakas*, *remmel-*

¹ Y. Toivonen, Suomalais-ugrilaisesta alkukodista, Virittäjä, Helsinki, 1953, 1, lk. 33.

² T. Uotila, Zur geschichte des konsonantismus in den permischen sprachen, Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia, LXV, Helsinki, 1933, lk. 253.

³ E. Setälä, Bibliographisches verzeichnis der in der literatur behandelten älteren germanischen bestandteile in den ostseefinnischen sprachen, Finnisch-ugrische Forschungen, XIII, Helsingfors-Leipzig, 1913, lk. 364.

gas, toomingas, soome näre, (?)suoko ja vadja *pihku*. Hoopis erinev pilt avaneb aga ungari keeles. Et ungarlased on juba varakult siirdunud uuele, taimegeograafiliselt hoopis erinevale alale (leht- ja segametsade alalt stepialale), siis on paljud omaaegsed puude nimetused ungari keeles arvatavasti välja surnud. Taandava ja muutva tegurina tuleb ungari keeles esile ka teiste keelte, eriti türki-tatari keelte mõju. Sellepärast saame tänapäeval kõnelda ainult neljast läänemeresoome keelte puunimetusest, millele võime ungari keelest leida etümoloogilisi vasteid. Need on *pedak, pihlakas, soome näre ja salava*.

Permi rühmast ei ulatu kaugemale nimetused *kuslapuu, niinepuu, pähklipuu, sarapuu, õispuu, jalakas* ja liivi *umär'-pü*. Kas siia lugeda ka *paju*, millel ei esine vasteid ugri rühmas, või pidada seda kaugemale ulatuvaks nimetuseks (arvatavad vasted samojeedi keeltes), see pole selge.

Volga rühmast ei ulatu kaugemale nimetused *lepp, lõhmus, pähn, saar, tamm* ja *vaher*. Need on seega volga aluskeele perioodi kuuluvad sõnad.

Paljudel läänemeresoome puunimetustel leiduvad etümoloogilised vasted ka lapi keeltes; sellised on *haab, kadakas, kuusk, lepp, paju, pedak, (?) raid, toomingas* ja soome *suoko*. Peale *raid*-sõna on neil kõigil vasteid ka mõnes teises soome-ugri keeles. Üldse on nimetuse *raid* soome-ugrilisus küsitav.

Teostatud liigitusest ilmneb, et läänemeresoome keelte puude nimetused pole kaugeltki ühesuguse vanusega. On selge, et nimetused, millel on vasteid ugri rühmas, on vanemad nendest nimetustest, mille vasted ei ulatu kaugemale volga või permi keeltest. Viimastest on omakorda vanemad need nimetused, millel esineb vasteid permi rühmas.

Iga nimetuse vanuse ja päritolu kindlaksmääramisel tuleb aga arvestada ka võimalust, et vastav nimetus ei tarvitse tänapäeval esineda kõikides sugulaskeeltes, vaid võib olla mõnest vahepealsest keelerühmast välja surnud. Näit. läänemeresoome keelte nimetus *paju*. Sel esinevad arvatavad vasted samojeedi keeltes, samuti täiesti kindlad vasted permi keeltes, puuduvad aga igasugused vasted ugri rühmas. Juhul, kui pidada selle *Salix*-nimetuse arvatavaid samojeedi vasteid tõepoolest paikapidavaiks, tuleb paratamatult oletada sama nimetuse kunagist esinemist ka ugri rühmas, kust see aga aegade kestel on taandunud ja lõpuks täiesti välja surnud.

Soome-ugriliste puunimetuste esinemus ja levik läänemeresoome rühmas pole samuti kaugeltki ühtlane. On nimetusi, mis esinevad kõikides selle rühma keeltes, nagu *haab, kadakas, kõiv, lepp, niinepuu, paju, pedak, pihlakas* ja *toomingas* (igas keeles muidugi teatavate häälikulis-vormiliste erinevustega). Kaugelt suurem hulk nimetustest on aga tuntud vaid ühes või mõnes keeles. Arvuliselt sisaldab soome-ugrilisi puude nimetusi kõige vähem liivi keel (18 nimetust). See on suurelt osalt seletatav läti keele sajanditepikkuse mõjuga. Samuti torkab silma asjaolu, et karjala ja vepsa keeles ei

tunta kõiki laialeheliste puude nimetusi või on need laenatud vene keelest. Sellise nähtuse põhjuseks on kaheldamatult taimestiku teatav erinevus nende keelte alal; laialeheliste puude areaal ei ulatu siia kas üldse või ulatub ainult riivamisi.

Tuleb märkida ka mõningate läänemeresoome keelte puude nimetuste laenamist teistesse keeltesse. Nii on tervesse balti keelte rühma laenatud *kadakas*, ainult läti keelde sõna *pihtakas*.

Seega moodustavad soome-ugrilised nimetused läänemeresoome keelte puude nimetustest tähtsa osa; nad märgivad kõige olulisemaid puid ja kuuluvad niisiis valdavas enamuses läänemeresoome keelte sõnavara põhifondi.

ALLIKMATERJALID JA KOGUD

Läänemeresoome keelte näidete puhul on kasutatud järgmisi allikmaterjale ja kogusid:

Kettunen, L., Livisches wörterbuch mit grammatischer einleitung, Helsinki, 1938.

Kettunen, L., Lõunavepsa häälik-ajalugu, I—II, Tartu, 1922.

Kujola, J., Lyydiläismurteiden sanakirja, Helsinki, 1944.

Lönnrot, E., Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja, I—II, Helsingfors, 1874, 1880.

Sebestyén, I., Fák és fás helyek régi nevei az uráli nyelvekben, Nyelvtudományi Közlemények, LII, 3—4, Budapest, 1950.

Wiedemann, F. J., Estnisch-Deutsches Wörterbuch, St. Petersburg, 1869. Tartu Riikliku Ülikooli soome-ugri keelte kateedri käsikirjalised kogud.

ФИННОУГОРСКИЕ НАЗВАНИЯ ДЕРЕВЬЕВ В ПРИБАЛТИЙСКО-ФИНСКИХ ЯЗЫКАХ

Р. Карелсон

Кружок эстонского языка.

Руководитель проф. П. Аристе

Советское языкознание обращает большое внимание на исследование словарного состава родственных языков, в особенности их основного словарного фонда. В числе прочих относятся к основному словарному фонду и названия деревьев.

В прибалтийско-финских языках встречается 28 финноугорских названий деревьев. По своему происхождению и древности они весьма различны. Есть названия, этимологические соответствия которым встречаются во всех, даже самых отдаленных родственных языках, но есть и такие названия, соответствия которым найдены лишь в одной группе языков или даже в одном единственном языке.

Наиболее древними названиями являются те, соответствия которым мы встречаем в настоящее время в самоедских языках. Такими являются эст. *kuusk* 'ель', эст. *kõiv* 'береза', эст. *paju* 'ива', эст. *toomingas* 'черемуха', финск. *näre* 'ель', (?) финск. *määkko* 'особый вид березы'

В обско-угрских языках этимологические соответствия имеют следующие слова: эст. *haab* 'осина', эст. *kadakas* 'можжевельник', эст. *kuusk* 'ель', эст. *kõiv* 'береза', эст. *pihlakas* 'рябина', эст. *remmelgas* 'ракита', эст. *toomingas* 'черемуха', финск. *näre* 'ель', (?) финск. *suoko* 'один из видов березы', водск. *pihku* 'сосна'; в венгерском языке — эст. *pedak* 'сосна', эст. *pihlakas* 'рябина', финск. *näre* 'ель' и финск. *salava* 'один из видов ивы'

За пределами прибалтийско-финской, волжской и пермской групп не встречаются следующие названия: эст. *jalakas* 'вяз', эст. *kuslapuu* 'жимолость', эст. *niinpuu* 'липа', эст. *pähklipuu* 'ореховое дерево', эст. *sarapuu* 'ореховое дерево'; эст. *õispuu* 'калина', ливск. *utār'-pū* 'яблоня'

За пределами прибалтийско-финской и волжской групп не встречаются следующие названия: эст. *lepp* 'ольха', эст. *lõhmus*

'липа'; южно-эст. *pähn* 'липа', эст. *saar* 'ясень', эст. *tamm* 'дуб' и эст. *vaher* 'клен'

В саамских диалектах этимологические соответствия имеют следующие слова: эст. *haab* 'осина', эст. *kadakas* 'можжевельник', эст. *kuusk* 'ель', эст. *lepp* 'ольха', эст. *raju* 'ива', эст. *pedak* 'сосна', (?) эст. *raid* 'ива', эст. *toomingas* 'черемуха' и финск. *suoko* 'один из видов березы'.

Крайне различно общее количество всех рассматриваемых названий в каждом отдельном прибалтийско-финском языке. Напр., в ливском языке известно только 18, в эстонском языке 22, в финском языке 25 финноугорских названий деревьев.

Финноугорские названия деревьев во всех прибалтийско-финских языках отличаются древностью, они обозначают наиболее распространенные виды деревьев и тем самым составляют важную часть названий деревьев в этих языках, как и основного словарного фонда соответствующей группы языков вообще.